

Romėniško laikotarpio emaliuota segė iš viduramžių kapinyno Paūdronyse

MYKOLAS MICHELBERTAS

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

El. paštas mykolas.michelbertas@if.vu.lt

MANVYDAS VITKŪNAS

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Šilo g. 5a, LT-10322 Vilnius

El. paštas manvydas.vitkunas@gmail.com

Šiame straipsnyje skelbiama informacija apie XIV a. pabaiga – XV a. datuojamame Paūdronių kapinyne, esančiame Vilniaus apskrityje, Šalčininkų rajono Turgelių seniūnijoje, rastą pasaginę emaliuotą segę. Ji aptikta 2012 m. archeologinių tyrimų metu kapinyno kape Nr. 18, kuriame palaidotas vyresnis nei 20 metų amžiaus asmuo, veikiausiai moteris. Straipsnyje pateikiami detalūs duomenys apie šios segės tipologiją, chronologiją, keliamos versijos, kaip II a. antrąja puse datuota segė galėjo atsidurti viduramžių kapinyno kape.

Raktažodžiai: emaliuota segė, senasis geležies amžius, romėniškas laikotarpis, viduramžiai, laidosena, Paūdronių kapinynas, Pietryčių Lietuva

PAŪDRONIŲ KAPINYNAS

2012 m. buvo pradėti detalūs archeologiniai tyrimai (šių ir vėlesnių tyrimų vadovas – M. Vitkūnas) Paūdronių kapinyne (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 36748), kuris yra Šalčininkų r., Turgelių sen. Paūdronių kaimo rytiniame pakraštyje, 500 m į pietvakarius nuo Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika. Apie 150–180 m į šiaurės rytus nuo kapinyno Merkio kairiojo kranto aukštumos kyšulyje yra Paūdronių pilialkalnis (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 25192), vadinamas Pilies kalnu.

Iki 2012 m. Paūdronių kapinynas nebuvo patekęs į archeologų bei paveldosaugininkų akiratį, nebuvo įtrauktas į Kultūros vertybių registrą. 2012 m. vasarą iš vietos gyventojų Edvardo Zinevičiaus sužinota, kad Paūdronių kaime yra ardomas laidojimo paminklas. Savavališkai įrengtame karjere kasamas smėlis ir žvyras, randama žmonių kaulų. Skubiai buvo organizuoti archeologiniai tyrinėjimai, kuriuos finansavo leidykla „Versmė“. Praktišką archeologiniuose tyrinėjimuose atliko Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakulteto studentai, taip pat dirbo savanoriai talkininkai.

2012 m. detalių archeologinių tyrinėjimų metu kapinyne buvo ištirtos trys perkasos (iš viso – 230 m²), aptikti 36 griautiniai kapai [20, 212–219]. 2013 m. Kultūros paveldo departamento užsakymu buvo tikslinamos į privačią žemės valdą patenkančios kapinyne dalies siaurės vakarinės ir vakarinės ribos [22, 189–191]. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu buvo ištirtos keturios perkasos (iš viso – 40 m²), rasti 2 griautiniai kapai. 2016 m. tyrimus tęsė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto Karo istorijos centras. Ištirta viena 60,9 m² dydžio perkasa, rasti 4 griautiniai kapai. Taigi iš viso per tris tyrimų sezonus Paūdronių kapinyne ištirtas bendras 330,9 m² plotas, aptikti 42 kapai [19, 447–449].

Mirusieji Paūdronių kapinyne laidoti paguldyti ant nugaros, ištiestomis kojomis, absoliuti dauguma – galva orientuoti į vakarus, siaurės vakarus 230–300° kryptimi. Tik kape Nr. 30 mirusioji buvo palaidota visiškai priešinga kitiems kapams kryptimi – galva į pietus 180° kryptimi. Dėl grunto savybių (žvyringas smėlis) beveik visų kapo duobių kontūrai buvo neryškūs. Daugelyje kapų rasti mirusiųjų palaikai yra labai sunykę. Kapuose ir kapinyne teritorijoje aptikta nemažai radinių – sidabrinės LDK monetos, datuojamos XIV a. pabaiga – XV a., žalvarinių apgalvio plokštelių fragmentai, auskarai, plokštinės segės, žalvarinis kabutis, stiklo karoliukai, žalvarinės grandinėlės, pintos žalvarinės apyrankės dalys, žiedai, sagtys, grandys, peiliai, skustuvas, yla, piniginių su žalvariniais ir geležiniais apkalais fragmentai. Kape Nr. 27 (30–40 metų amžiaus vyro) aptikta unikali įkapė – stambus žalvarinis žvejybos kabliukas. Tačiau, skirtingai nei didesnėje dalyje kitų to meto Lietuvos kapinynų, čia visiškai nerasta ginklų (ietigalių, kirvių ir kt.). Krikščionims būdinga laidojimo kryptis (galva į vakarus) ir senųjų baltiškų laidojimo papročių reliktas – įkapių gausa liudija šį kapinyną palikusios viduramžių bendruomenės religinį sinkretizmą.

Pats netikėčiausias radinys XIV–XV a. datuojamame Paūdronių kapinyne buvo kape Nr. 18 aptikta žalvarinė emaliuota pasaginė segė, visiškai iškrentanti iš bendro viduramžių epochos radinių konteksto ir reprezentuojanti senąją geležies amžių (romėnišką laikotarpį – I–IV a.).

KAPAS NR. 18

2012 m. tiriant perkasą Nr. 1, 52 cm gylyje buvo atidengti griaučių fragmentai. Jie buvo aptikti dar preparuojant kapą Nr. 17. Kapas Nr. 18 iš dalies pateko po kairiuoju kape Nr. 17 palaidoto mirusiojo šonu. Kasant duobę kapui Nr. 17, kapas Nr. 18 (1 pav.) buvo apardytas. Kaukolė, dešinėsios dubens dalies, dešinėsios kojos ir kai kurie kiti kaulai neišliko. Mirusioji buvo palaidota paguldyta ant nugaros, galva į vakarus 260° kryptimi. Rankų padėtis neaiški (išlikę tik žastikauliai), kojos (išliko tik kairiosios kojos kaulai) buvo ištiestos, kairioji koja truputį palenka į vidų. Karsto pėdsakų neaptikta, kapo duobės kontūrai neryškūs [21, 19–20].

Kaukolės (neišlikusi) srityje rasta pasaginė segė, puošta raudonu emaliu. Gali būti, kad segė buvo padėta po mirusiosios galva (panašiai kaip tame pačiame kapinyne kape Nr. 21 po mirusiosios galva buvo rastos trys viena ant kitos sudėtos apskritos skardinės segės). Segė padėta emaliu puošta puse į apačią (2 pav.), jos geležinio liežuvėlio likučiai labai paveikti korozijos. Kitų įkapių kape Nr. 18 nerasta.

Palaikų iš Paūdronių kapinyne antropologinę analizę atlikęs Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros prof. dr. Rimantas Jankauskas nustatė, kad kape Nr. 18 palaidotas asmuo buvo vyresnis nei 20 metų amžiaus, spėjama – moteris [9, 161].

1 pav. Paūdronių kapinyno kapas Nr. 18. Bendras vaizdas. Manvydo Vitkūno nuotr.

2 pav. Segė kape Nr. 18 *in situ*. Manvydo Vitkūno nuotr.

Segė, kaip ir kiti Paūdronių kapinyno tyrimų metu rasti radiniai, perduota Trakų istorijos muziejui (1). Galbūt ateityje dalis jų bus eksponuojama šio muziejaus filiale – Medininkų pilyje, kuri yra vos 12 km nuo Paūdronių kapinyno.

(1) Segės inventorinis numeris Trakų istorijos muziejaus fonduose – AP778.

SEGĖS APIBŪDINIMAS

Kape Nr. 18 rastos segės (3–4 pav.) lankelio viršutinėje dalyje yra vertikalus stačiakampis, kurio vidus užpildytas raudonu emaliu. Abu segės galai praplatinti, apskriti, juose yra kryželio formos užapvalintais galais ornamentai, taip pat užpildyti raudonu emaliu. Dešinėje segės pusėje, prie pat apvalaus galo, išlikę labai smarkiai korozijos paveikto geležinio liežuvėlio fragmentai. Priešingoje lankelio pusėje taip pat yra labai menki liežuvėlio likučiai. Segės aukštis 61 mm, plotis 55 mm. Lankelio skersmuo 6 mm, storis 2,5 mm. Lankelis pusapvalio skersinio pjūvio. Viršutinėje segės dalyje esančio vertikalaus stačiakampio aukštis 15,5 mm, plotis 12 mm, storis identiškas lankelio storiui. Vidinės emaliu užpildytos ertmės dydis 12 × 8 mm. Apatinėje dalyje esantys paplatinti apskriti galai yra 19 mm skersmens, jų storis identiškas lankelio storiui. Emaliu užpildytų kryželio formos ornamentų ilgis 16 mm. Liežuvėlis galėjo būti apie 63 mm ilgio, 8 mm pločio. Kita segės pusė lygi, jokių įspaudų ar ornamentų nėra. Segė jau pateko į specializuotą mokslinę literatūrą – ji trumpai yra pristatyta kituose šio straipsnio autorių darbuose [15, 78; 20, 215–216, pav. 4].

Trakų istorijos muziejuje buvo atlikti metalų sudėties (2) cheminiai tyrimai (tyrė Simonas Senulis), segė restauruota (restauratorė Renata Mečkovskienė) (3). Tyrimai rodo, kad segės korpusas yra pagamintas iš daugiakomponenčio vario lydinio, kurį sudaro varis (Cu, 74,874 %), cinkas (Zn, 7,562 %), alavas (Sn, 6,857 %), švinas (Pb, 9,766 %) ir geležis (Fe, 0,941 %). Taigi pagrindinis komponentas yra varis, jungiantys metalai – alavas, cinkas ir švinas, aptikta ir nedidelė geležies priemaiša.

3 pav. Segė po restauravimo. Deivido Abramėnos nuotr.

4 pav. Segė po restauravimo (kita pusė). Deivido Abramėnos nuotr.

(2) Buvo atlikti ir emalio sudėties tyrimai, tačiau jie nepakankamai tikslūs, todėl šiame straipsnyje neskelbiami.

(3) Autoriai nuoširdžiai dėkoja Simonui Senuliui už cheminius metalo sudėties tyrimus, Renatai Mečkovskienei – už segės restauravimą.

Įdomu tai, kad iš panašios sudėties vario lydinio buvo pagaminta segė, rasta Barglų Dvorny (*Bargłów Dworny*) kapinyno (Palenkės vaivadija, Augustavo apskritis) kape Nr. 4a. Šios segės korpuso lydinį sudaro varis (Cu, 81,71 %), cinkas (Zn, 9,78 %), alavas (Sn, 3,71 %), švinas (Pb, 2,94 %), taip pat aptikta geležies, sidabro ir aukso priemaišų [6, 334, ryc. 11a, 11c]. Ir trikampio kabučio su emaliu iš Andulių kapinyno metalinio korpuso sudėtis buvo labai panaši: varis (Cu, 86,169 %), alavas (Sn, 6,529 %), cinkas (Zn, 5,659 %), švinas (Pb, 1,137 %), taip pat rasta stibio, geležies ir nikelio priemaišų [5, 123, tab. I]. Paprastai vario lydiniai, kuriuose cinko tarp jungiančių metalų yra daugiau negu alavo, vadinami žalvariniais.

Ištirtas ir Paūdronių segės liežuvėlis. Jis pagamintas iš geležies (Fe, 82,685 %) su vario (Cu, 13,073 %), cinko (Zn, 3,921 %) ir labai nedidele alavo (Sn, 0,321 %) priemaiša. Lietuvoje pasaginė segė su geležiniu liežuvėliu rasta tyrinėjant Pakalnių pilkapyno (Vilniaus r.) pilkapio Nr. 7 kapą Nr. 2, datuojamą II a. pabaiga – III a. pradžia [18, 54–58, 70, pav. 14].

Tikslių Paūdronių segės analogų Lietuvos teritorijoje nerasta. Šią segę šiek tiek primena segė iš Mozūrų kapinyno (nurodoma vietovė *Moythienen*; dab. *Mojtyny*, Varmijos Mozūrų vaivadija, Mrongovo apskritis) kapo Nr. 35 [7, 246, Abb. 189b; 16, 8, Abb. 9]. Pastaroji ant apskrito pjūvio lankelio turi emaliuotą stačiakampį, tačiau galai puošti raudono emalio apskritimais. Paūdronių segės galų puošimas kryželiais ją daro artimą pasaginei emaliuotai segei, aptiktai Vilniaus krašte (tiksliai radimo vieta nežinoma) [11, 46–47, lent. XI: 2]. Ši pasaginės segės dalis turi apskrito pjūvio lankelį ir profiliuotą žiedą lankelio viduryje. Išlikęs segės galas yra puoštas raudono emalio kryželiu.

Vilniaus krašto segei analogų Lietuvos archeologinėje medžiagoje taip pat nėra. Šią segę lenkų tyrėja A. Jablonska priskyrė pasaginių segių su emaliu I tipui, nurodydama, kad šis tipas negalėjo pasirodyti ir būti naudojamas anksčiau negu B2/C1 periodu [8, 123–125, 138–141, tabl. II]. E. Gorochovskis Vilniaus krašto segę priskiria III serijai ir datuoja II a. antrąja puse [23, 32, рис. 6: 5, 7a].

Į Vilniaus krašto segę panašių radinių aptikta Vidurio Padnieprėje, pvz., Trostianeco (*Тростянець*, Ukraina, Čerkasų sritis, Kanevo rajonas) vietovėje rasta segė turi apskrito pjūvio lankelį, bet be profiliuoto žiedo [24, 66, tabl. 7: 5]. Jos galai yra puošti kryželiais su raudonu emaliu. Panašios segės iš Lipljavės (*Липляве*, Ukraina, Čerkasų sritis, Kanevo rajonas) galai puošti rozete su raudonu emaliu [24, 70, tabl. 13: 5]. Vilniaus krašto segei artimų egzempliorių rasta ir Lenkijoje, Mozūrų teritorijoje. Antai Babientų (*Babięta*, Varmijos Mozūrų vaivadija, Mrongovo apskritis) kapinyno kape Nr. 57 buvo aptikta nedidelė segė apskrito pjūvio lankeliu ir galais su duobutėmis, puoštomis emaliu [16, 80, Abb. 8].

Šios grupės segių datavimo klausimą galutinai išsprendė radinys Maslomečo (*Masłomecz*, Lenkija, Liublino vaivadija, Hrubiešuvo apskritis) kapinyno kape Nr. 294 [10, 188, Abb. 45]. Šiame labai turtingame moters kape buvo aptikta ir bronzinė pasaginė segė apskrito pjūvio lankeliu su profiliuotu žiedu ant jo, kryželiais su raudonu emaliu puoštais galais. Ši segė yra labiausiai panaši į Vilniaus krašto segę. Maslomečo kapinyno kapas Nr. 294 yra datuojamas B2/C1 periodu, t. y. II a. antrąja puse.

Manytume, kad tiek Vilniaus krašto, tiek ir Paūdronių segę galima priskirti tam pačiam laikotarpiui, t. y. B2/C1 periodui.

Chronologiniu ir tipologiniu atžvilgiu Paūdronių segei yra artimos pasaginės emaliuotos segės iš Vidurio Lietuvos [13, 18–26, pav. 1], aptiktos Sargėnų kapinyno (Kauno m.)

kape Nr. 203 [11, 46–47, lent. XI: 1], Marvelės kapinyno (Kauno m.) kapuose Nr. 76 ir 110 [1, 121–123, pav. 10: 1, 10: 2; 3, 35, 41, Taf. XXXIII, XLII, CLXXVIII: 4, CLXXXII: 1] ir atsitiktinai Rumšiškėse, Kaišiadorių r. [14, 93, pav. 25]. Šių segių dydis yra nuo $5,4 \times 5,1$ cm iki $6,6 \times 6,1$ cm. Visų segių lankeliai yra trikampio pjūvio, jų viršuje yra stačiakampiai su emaliu. Skiriasi segių apskritų galų puošyba. Dviejų segių (Sargėnai, Rumšiškės) apskritimai puošti raudono emalio kryželiais, vienos (Marvelė, k. Nr. 76) – apskritimu su raudonu emaliu. Marvelės kapo Nr. 110 segės galai puošti žalsvo stiklo mase su trimis balto emalio (akmenėlių?) akutėmis.

Pagal kitas įkapes Sargėnų ir Marvelės segės yra datuojamos B2/C1–C1a periodu, t. y. II a. antrąja puse – III a. pradžia. Spėjama, kad vienas iš ankstyvų pasaginių emaliuotų segių gamybos centrų galėjo būti dabartinio Kauno teritorijoje bei apylinkėse.

Kaip matome, Lietuvoje aptikta nemažai ankstyvų pasaginių segių su emaliu. Tokioms segėms priklauso ir dar vienas radinys iš Mozūrų regiono (Lenkija) rytinio pakraščio. Barglų Dvorny (*Bargłów Dworny*) vietovėje (Palenkės vaivadijoje, Augustavo apskrityje) rasta pasaginė emaliuota segė turi trikampio pjūvio lankelį su rombu viršuje, galai puošti raudono emalio kryželiais [12, 63–64, tabl. XXI: 5]. Ši segė priskiriama II a. pabaigai – III a. pirmajai pusei [4, 89]. Taigi galima kalbėti apie panašią to paties laikotarpio segių gamybą Mozūruose, Vidurio ir Rytų Lietuvoje.

VERSIJA: ANTRINIS PANAUDOJIMAS?

Kaip II a. datuojama segė atsidūrė XIV–XV a. kapinyne? Galimos kelios versijos. Pirma – tai atsitiktinis radinys, nieko bendra neturintis su kapinyne palaidotais žmonėmis; kape jis atsirado atsitiktinai užpilant kapo duobę žemėmis. Antra – šioje vietoje būta senojo geležies amžiaus kapų; ši versija mažai tikėtina, nes, ištyrus daugiau nei 330 m^2 plotą, nerasta jokių kitų romėniško laikotarpio radinių, o pats kapas jokiais požymiais (kapų horizontas, laidojimo kryptis ir kt.) neišsiskiria iš bendro Paūdronių kapinyno konteksto. Trečia – tai antrinis segės panaudojimas: senojo geležies amžiaus laikotarpio radinys buvo surastas viduramžiais ir kurį laiką vėl naudotas.

Šio straipsnio autoriai linkę laikyti trečiosios versijos – tai romėniško laikotarpio dirbinio antrinis panaudojimas viduramžiais, juolab kad Paūdronių viduramžių kapinynas yra šalia Paūdronių piliakalnio (kuris iki šiol archeologų detaliau netyrinėtas) [2, 426–427]. Piliakalnyje archeologinių žvalgymų metu rasta brūkšniuotosios keramikos šukė. Paūdronių piliakalnis preliminariai datuotas I a. pirmąja puse, nors neatmesta galimybė, kad jis galėjo būti naudotas ir vėliau [17, 119]. Piliakalnio papėdėje, greta Merkio upės, veikiausiai buvo senovės gyvenvietė. Čia senajame geležies amžiuje gyvenę žmonės galėjo pamesti segę, o ją radę viduramžių gyventojai – vėl naudoti.

APIBENDRINIMAS

B2/C1 periodu (apie 150–200 m. po Kr.) datuojama Paūdronių pasaginė segė buvo aptikta itin neįprastoje vietoje – XIV–XV a. viduramžių kapinyno kape. Šis radinys ne tik retas ir vertingas moksliniam pažinimui. Išskirtinės jo naudojimo aplinkybės: šis pirmaisiais amžiais po Kristaus pagamintas ir naudotas papuošalas veikiausiai buvo pamestas, vėliau aptiktas viduramžiais ir vėl naudojamas, taip netikėtai pratęsiant šių papuošalų nešiojimo tradiciją. Paūdronių segė, naudota dviejų daugiau nei tūkstančio metų skiriamų epochų žmonių, tarsi simboliškai sujungė šioje vietovėje prie Merkio upės aukštupio gyvenusias brūkšniuotosios keramikos kultūros ir viduramžių Lietuvos žmonių bendruomenes.

Paūdronių segė ne tik papildė emaliuotų dirbinių radaviečių sąrašą. Ji aptikta Pietryčių Lietuvoje, kur tokių dirbinių iki šiol buvo rasta itin mažai. Šiuo metu Lietuvos teritorijoje jau žinomi 47 emaliuoti dirbiniai, priskiriami vadinamiesiems „barbariškiems emaliams“. Jie pagaminti meistrų juvelyrų, gyvenusių Vakarų, Vidurio ir Rytų Lietuvoje, Užnemunėje ir Žemaitijoje. Tarp emaliuotų daiktų yra žirgo kamanų puošmenos, geriamųjų ragų juostos-rankenos, įvairių tipų segės, apyrankės, kaklo bei krūtinės papuošalai. Tiek vakarinių, tiek rytinių baltų genčių meistrai prisidėjo prie emaliuotų dirbinių paplitimo didžiulėje Rytų Europos teritorijoje. Daiktai su emaliu buvo didelis ir vertingas baltų genčių indėlis į romėniško laikotarpio (I–V a. I pusė) europinio *Barbaricum* materialinę ir dvasinę kultūrą.

Gauta 2017 03 20
Priimta 2017 03 29

Literatūra

- [1] ASTRAUSKAS, Audrius. Marvelės kapinyno (II–VII a. kapai) tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius: „Diemedžio“ I-kla, 1994, p. 120–124.
- [2] BAUBONIS, Zenonas; ZABIELA Gintautas (sudarytojai). *Lietuvos piliakalnių atlasas*. T. II. Vilnius, 2005.
- [3] BERTAŠIUS, Mindaugas. *Marvelė. Ein Graberfeld Mittellitauens*. I band. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2005.
- [4] BIEGEL, Gerd; JASKANIS, Jan. *Die Balten. Die nördlichen Nachbarn der Slawen*. Freiburg i. Br.: Schillinger, 1987.
- [5] BITNER-WRÓBLEWSKA, Anna; BLIUJENĖ, Audronė. Efektowny napierśnik z emalią z cmentarzyska w Anduln, zachodnia Litwa. *Antyk i barbarzyńcy: księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Kolendo w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 2003, s. 121–132.
- [6] BITNER-WRÓBLEWSKA, Anna; STAWIARSKA, Teresa. Badania technologiczne wschodnioeuropejskich zabytków zdobionych emalią. *Baltowie i ich sąsiedzi: Marian Kaczyński in memoriam. Seminarium Bałtyjskie*. T. II. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 2009, s. 303–351.
- [7] GAERTE, Wilhelm. *Urgeschichte Ostpreußens*. Königsberg, 1929.
- [8] JABŁOŃSKA, Antonina. Zapinki podkowiaste z emalią w Europie Północno-Wschodniej w okresie wpływów rzymskich. *Acta Baltico-Slavica*. T. 21. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN, 1992, s. 116–165.
- [9] JANKAUSKAS, Rimantas. Žmonių palaikų iš Paūdronių (2012 m. tyrinėjimai) antropologinio tyrimo rezultatai. Iš: Vitkūnas, Manvydas. Paūdronių kapinyno (36748), Turgelių sen., Šalčininkų r., archeologinių detaliųjų tyrimų 2012 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, f. 1, b. 6182.
- [10] KOKOWSKI, Andrzej; LEIBER, Christian. *Schätze der Ostgoten*. Stuttgart: Theiss Verlag, 1995.
- [11] KULIKAUSKAS, Pranas. Emaliuotieji dirbiniai Lietuvoje. *Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraštis*. T. I. Kaunas, 1941, p. 43–63.
- [12] MARCINIAK, Józef. Dwa cmentarzyska ciałopalne z okresu rzymskiego w

- Judzikach i Bargłowie Dwornym w pow. augustowskim. *Wiadomości Archeologiczne*. T. XVII. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 1950, s. 47–76.
- [13] MICHELBERTAS, Mykolas. Centrinė Lietuva – romėniškojo laikotarpio emaliuotų dirbinių gamybos centras. *Vidurio Lietuvos archeologija. Etnokultūriniai ryšiai*. Vilnius: Žalioji Lietuva, 1996.
- [14] MICHELBERTAS, Mykolas. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija. *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.* Vilnius: Mintis, 1972, p. 5–125.
- [15] MICHELBERTAS, Mykolas. *Romėniškojo laikotarpio emaliuoti dirbiniai Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla, 2016.
- [16] MOORA, Harri. Zur Frage nach der Herkunft des ostbaltischen emailverzierten Schmuks. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja*. T. XL. Helsinki, 1934, s. 74–90.
- [17] STRAZDAS, Arūnas. Nauji piliakalniai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius: „Diemedžio“ I-kla, 2000, p. 118–120.
- [18] VAITKEVIČIUS, Vykintas. Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.). *Lietuvos archeologija*. T. 26. Vilnius: „Diemedžio“ I-kla, 2004, p. 47–72.
- [19] VITKŪNAS, Manvydas. Medieval Old Cemeteries of the Provinces. *A Hundred Years of Archeological Discoveries in Lithuania*. Vilnius: Society of the Lithuanian Archeology, 2016, p. 442–453.
- [20] VITKŪNAS, Manvydas. Paūdronių kapinynas. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2013, p. 212–219.
- [21] VITKŪNAS, Manvydas. Paūdronių kapinyno (36748), Turgelių sen., Šalčininkų r., archeologinių detaliųjų tyrimų 2012 m. ataskaita. *Lietuvos istorijos instituto Rankraštnas*, f. 1, b. 6182.
- [22] VITKŪNAS, Manvydas. Paūdronių senkapis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais*. Vilnius Lietuvos archeologijos draugija, 2014, p. 189–191.
- [23] ГОРОХОВСКИЙ, Евгений. Підковоподібні фібули Середнього Подніпров'я з виімчастою емаллю. *Археологія*. Вип. 38. Київ, 1982, с. 16–36.
- [24] КОРЗУХИНА, Галя. Предметы убора с выемчатыми эмальями V – первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье. *Археология СССР. Свод археологических источников*. Выпуск E1-43. Ленинград: Наука, 1978.

MYKOLAS MICHELBERTAS, MANVYDAS VITKŪNAS

The Roman Period Enamel Brooch from the Medieval Burial Ground in Paūdronys

Summary

The paper provides information on a horseshoe-shaped enamel brooch dated to the B2/C1 stage (around AD 150–200), which was found in the Paūdronys burial ground dating back to the late fourteenth–fifteenth century and situated in Turgeliai eldership of the Šalčininkai district, the county of Vilnius. It was discovered in the course of the archaeological research of 2012 in grave No. 18 (Fig. 1–2), which belongs to a person older than 20 years of age and most likely a woman. The upper part of the bow of the brooch (Fig. 3–4) features a vertical rectangle with its interior filled with red enamel. Both terminals of the brooch are broadened and round; they feature ornaments in the shape of little crosses with rounded terminals; they are also filled with red enamel. The remains of an iron pin were found next to the brooch. The body of the brooch is made of a multicomponential copper alloy: copper (Cu, 74.874%), zinc (Zn, 7.562%), tin (Sn, 6.857%), lead (Pb, 9.766%), and iron (Fe, 0.941%). The pin is made of iron (Fe, 82.685%) blended with copper (Cu, 13.073%), zinc (Zn, 3.921%), and a very small amount of tin (Sn, 0.321%). No exact equivalents for the brooch of Paūdronys have been found on the territory of Lithuania. Similar brooches were discovered in certain localities of Lithuania and a wide area that stretches from Masuria (Poland) to the Middle Dnieper region (Ukraine). From a chronological and typological perspective, the horseshoe-shaped enamel brooches from Central Lithuania (brooches from the burial grounds of Marvelė and Sargėnai and the brooch accidentally found in Rumšiškės) are akin to the brooch of Paūdronys. The Roman period brooch was found in Paūdronys in an especially unusual place – a grave of a medieval burial ground dating to the fourteenth–fifteenth century. This piece of jewellery, which had been made and used in the first centuries AD, was most likely lost and eventually found in the Middle Ages when it was fitted for secondary use, thus unexpectedly extending its wearing tradition.

Keywords: enamel brooch, Old Iron Age, Roman period, Middle Ages, burial customs, Paūdronys burial ground, Southeast Lithuania.